

Per Hiselius

MILJONER DÖRRAR

Tankar om att navigera
i en komplicerad värld

MILJONER DÖRRAR
Tankar om att navigera
i en komplicerad värld

Per Hiselius

MILJONER DÖRRAR

Tankar om att navigera
i en komplicerad värld

The background features a series of overlapping, three-dimensional rectangular blocks in white and light gray, creating a sense of depth and perspective. The blocks are arranged in a staggered, geometric pattern, with some appearing to be stacked or nested. The lighting is soft, casting subtle shadows that emphasize the three-dimensional nature of the shapes.

Till Lisa och Lukas

Förord

Non, je ne regrette rien. Nej, jag ångrar inget, jag ångrar ingenting. När Édith Piaf spelade in sången hade hon bara ett par år kvar av sitt korta liv. Jag har hört personer påstå att de inte ångrar någonting, att de hade levt sitt liv precis på samma sätt om de fick en chans att göra om det. Själv ångrar jag mycket. Men det är klart, med andra val tidigare i livet hade jag idag haft andra erfarenheter, andra upplevelser, och mitt nuvarande liv hade förvisso sett annorlunda ut. Men hur det då hade sett ut idag, och vad jag i stället hade upplevt på vägen hit, kan jag inte veta. Med facit i hand kanske man önskar att man agerat annorlunda i vissa situationer, gjort andra val. Men å andra sidan kan man ju inte veta vad som då hade hänt, hur livet då hade utvecklats sig.

En fråga jag ofta ställt mig är därför vad det är som gör att vissa personer – till synes – lyckas bättre än andra med sina ambitioner. Många framgångsrika personer har genom åren framhållits som föredömen, och ofta framhållit sig själva som sådana. Vi lever i en tid där det sistnämnda kanske är mer sant än någonsin, och idag har de flesta av oss en möjlighet att visa upp för hela världen hur lyckade vi är, hur bra vi har det. Och

många väljer också att göra det. Men väldigt få personer väljer att visa upp sina sämre sidor och sina misslyckanden, vilket gör att vi riskerar att få en väldigt skev bild av världen och av oss själva. Vi får inte heller alltid reda på priset för framgången, för oftast finns det ett pris att betala. Man kan naturligtvis inte heller veta om det som visas upp är fullt ut sant och ärligt, eller om det är en tillrättalagd bild, kanske till och med till viss del rena lögner. Men framför allt ställs sällan frågan om framgången är tack vare en persons begåvade eller modiga agerande, beroende på lyckliga omständigheter, ren tur, eller rent av trots personens agerande.

Så vitt jag kan komma ihåg har jag inte medvetet, avsiktligen, försökt göra dåliga val i livet. Och det har jag inte heller för avsikt att göra framöver. Tvärt om har jag (nästan) alltid haft goda intentioner och gjort mitt bästa. Frågan är förstås då om jag trots detta kan, och i så fall borde, ändra på mitt sätt att navigera i livet för att i framtiden lite oftare göra val som senare kommer visa sig vara de bästa, eller i alla fall bra, för mig och de omkring mig, och kanske även från ett större perspektiv. Jag tror faktiskt att det är möjligt, men inte enbart av egen kraft, inte utan hjälp. För vi lever i en komplicerad värld med tillgång till en enorm mängd information, åsikter och övertygelser som ofta är motstridiga. Vad skall man då tro på, och hur mycket kan jag lita på mig själv och mina egna slutsatser? Vi människor är ju

komplicerade varelser, och uppenbarligen kan vi inte alltid se vårt eget bästa, och inte heller alltid lita på oss själva.

Jag läste någonstans att man bör lära sig av andras misstag eftersom man inte kan hinna med att begå alla själv. Det ligger mycket i det påståendet, men det gäller förstås inte bara misstag, utan alla sorts erfarenheter. Jag har genom åren funderat rätt mycket på mina egna erfarenheter och började för några år sedan leka med tanken på att eventuellt dela med mig av några av dessa funderingar. Det hela resulterade i en liten betraktelse som kretsar kring den eviga frågan om människans fria val. I den komplicerade värld vi lever i kan det ju vara svårt att navigera om man inte nöjer sig med enkla sanningar. Det florerar mycket tyckande och många åsikter, ibland välgrundade, ibland inte. Samtidigt – eller kanske just därför – finns det en trend (åtminstone) i det västerländska samhället att alltmer basera verksamheter på mätbara mål snarare än på grundläggande värderingar och filosofier. Det behöver inte nödvändigtvis finnas en motsättning där emellan, men det första utan det andra kan lätt gå fel. Det jag hoppas kunna bidra med genom min korta betraktelse är att förmedla en syn på människan och samhället vi lever i baserat på allas vår förmåga att resonera, och kanske rent av inspirera någon läsare till att skapa sin egen livsfilosofi byggd från grunden utan att följa någon annans åsikter eller tankar – inte heller mina.

Då den ursprungliga texten är rätt kortfattad har jag i efterhand lagt till lite personliga kommentarer till betraktelsens korta avsnitt. För övrigt har jag också valt att lägga till en engelsk version av ursprungstexten som appendix. Till sist vill jag bara säga att om någon tycker att det mesta, eller allt, jag skriver är självklart så kan det kanske ändå vara bra att då och då påminna sig själv om dessa självklarheter, för frågan är om vi har något mer värdefullt, och något mer ömtåligt, än vår fria vilja.

Per Hiselius, 2021

Även det mest osannolika kan
inträffa, bara inte lika ofta.

Slutet gott, allting gott?

I eftertankens kranka blekhet kan man ibland önska att man agerat på ett annat sätt, att man tagit andra beslut. Samtidigt finns det personer som bestämt hävdar att om de fick en chans att leva om sitt liv skulle de inte ändra på någonting. Men ingen kan undvika att ibland göra val, ta beslut, eller begå handlingar som får tråkiga konsekvenser för en själv eller för andra. Måste man då inte önska dessa handlingar ogjorda, och önska att man gjort andra val?

Alla val vi gör, alla handlingar, präglar naturligtvis oss själva på ett eller annat sätt. Med andra val hade vi fått andra erfarenheter. Våra liv hade utvecklats på ett annat sätt. På vilket sätt de då hade utvecklats kan vi inte veta, men vi är de vi är på grund av de erfarenheter vi bär med oss, och dessa erfarenheter har vi fått genom att vi gjort just de val vi gjort. Kanske är det därför det finns personer som hävdar att de inte skulle vilja ha något i sitt liv ogjort, inte ens det tråkiga och svåra. För om man har nått en punkt i livet där man kommit att accepterat sig själv som den person man är, hur kan man då önska att man gjort andra val? Då hade man ju varit en annan person än den man förlikat sig med.

En alternativ förklaring till att man säger sig inte ångra något kan ju förstås ibland vara att det är svårt att hantera hur man agerat tidigare i livet. Finns det sådant som är svårt att erkänna för sig själv intalar man sig kanske omedvetet att man inte ångrar något, som en sorts förnekelse för att skydda sig själv. Det finns kanske också de som säger så utan att mena det, bara för att det låter bra. Men det finns nog många som kommit till insikt om att man är den man är på grund av de erfarenheter man bär med sig. Att då ångra några val man gjort i livet blir ju i så fall detsamma som att önska att man vore en annan person. Men själv hade jag definitivt gjort om många val i livet om jag fick en chans. Både för min egen skull och för andras.

Ibland ser jag framför mig den starkt förenklade bilden av livets val som dörrar. Att jag står framför två dörrar och måste välja en av dem för att komma vidare. När jag väl valt kommer jag in i ett rum där jag på nytt måste välja en av två dörrar. Hade jag valt den andra dörren hade jag kommit in i ett annat rum där det finns två andra dörrar att välja mellan. När jag väl valt dörr en andra gång har jag alltså valt en av fyra möjliga vägar. Och även

om flera alternativa rum kan vara väldigt lika varandra kommer de aldrig vara identiska. Jag har ju kommit dit via en annan väg, har andra erfarenheter, och är därför inte exakt samma person. Nästa gång jag valt mellan två dörrar kommer det förstås vara en av åtta möjliga vägar jag valt, och så vidare. Om jag under en enda månad gör ett enda viktigt val per dag kommer jag ändå i slutet av månaden ha valt en av en miljard alternativa vägar. Efter två månader en av en milliards milliard olika vägar. Räk-
nar man på ett helt liv blir talet ungefär en etta följt av drygt hundra nollor för varje levnadsår – om man bara gör ett val per dag. Enligt Nationalencyklopedin definieras kaos som en ”naturvetenskaplig term för ett tillstånd då utvecklingen av ett system är omöjlig att förutse”. Per definition är i så fall själva livet kaotiskt, och jag kan inte annat än att hålla med.

Som motsats till sången¹ ”Non, je ne regrette rien” kommer jag att tänka på låten ”Ooh La La” med Faces, och på textraden: ”I wish that I knew what I know now, when I was younger.” Den finns på albumet med samma namn som låten. Albumet före hette förresten ”A Nod Is as Good as a Wink ... To a Blind Horse”, vilket ju måste anses vara en generell sanning. Och det är naturligtvis så att man inte kan lära sig av andras, eller ens av sina egna, erfarenheter om man inte vill.

1 Som jag nämner i förordet.

Även början måste ha en start

Om vi påverkas av våra val, vad påverkar då våra val? Varje beslut vi tar, varje val och varje handling, gör vi utifrån den kunskap och erfarenhet vi bär med oss, som i sin tur beror på tidigare val som var baserade på den erfarenhet vi då hade, och så vidare. Denna kedja måste förstås börja vid själva livets uppkomst, för vi är ju inte bara ett resultat av de val vi gjort genom livet. Vi påverkas både av arv och miljö, och därmed påverkas också våra val av både arv och miljö. Hur mycket vi påverkas av arv respektive miljö är svårt att veta exakt, men påverkas gör vi. Många är dessutom övertygade om att det finns andra makter som direkt kan påverka våra liv.

När vi blir till bestäms vårt genetiska arv utan att vi själva kan påverka det, och samtidigt börjar vi påverkas av vår omgivning. Och även om vi i vår tur då påverkar vår omgivning kan vi inte styra den. Vi kan varken välja eller styra vår miljö för att medvetet och aktivt påverka vår egen utveckling under de första åren av vår existens. Och om det finns andra makter som aktivt påverkar våra liv så är det nog också tveksamt om vi som individer kan styra dessa makter, i synnerhet under våra första levnadsår.

Under våra första år utvecklas vi alltså till individer utan att aktivt och medvetet kunna påverka denna utveckling. Senare i livet kan man förstås komma till insikt om att vi påverkas av vår omgivning, och då kan man aktivt försöka påverka sin egen framtid genom medvetna beslut om att ändra sin miljö. Det är inte ovanligt att man bokstavligen byter miljö genom att resa till ställen som man vet kommer påverka en på ett eller annat sätt. Det kan vara att resa till ett ställe med bättre klimat, eller att resa för att uppleva något som kommer ge erfarenheter att ha med sig resten av livet, eller helt enkelt en resa för att ha roligt, eller för att slappna av. Men det kan lika gärna vara att byta jobb eller skola, börja med en ny fritidssysselsättning, välja vem man umgås – eller inte umgås – med, att vidareutbilda sig, att flytta till en ny ort eller bostad, att välja – eller inte välja – en medicinsk behandling, eller helt enkelt att läsa en bok eller tidning som man hoppas kunna lära sig något av. Allt detta kan ha en stor påverkan på hur man utvecklas som person.

Förr eller senare kommer de flesta läsa en bok eller tidning, resa någonstans, eller genomgå någon form av medicinsk behandling. Men frågan är om man medvetet gör det för att aktivt försöka förändra den man är, för att påverka hur man kommer att utvecklas? Att man gör ett aktivt val här och nu för att man inser att det kommer att påverka vilka val man kommer göra senare i livet, det vill säga för att påverka vem man kommer vara i framtiden.

Skall man ut och gå tar de flesta vuxna på sig mer kläder när det är kallt ute än när det är varmt ute. Det kanske kan tyckas självklart och ointressant, men för mig är det tvärt om väldigt intressant och ger mig hopp eftersom det inte spelar så stor roll vad man har med sig för genetiskt arv, eller vilken miljö man vuxit upp i. De flesta som har möjligheten kommer anpassa klädseln i någon mån. Skulle vi hamna i ett klimat som är väsentligt varmare eller kallare än vi någonsin tidigare upplevt kanske vi inte vet exakt hur vi skall klä oss, men då lär vi oss snabbt. Vi har uppenbarligen en förmåga att lära oss av erfarenheter, både egna och andras, och en förmåga att dra slutsatser som gör att vi till och med kan förutsäga hur vi kommer ha det i framtiden – och hur vi kommer påverkas av denna framtid – utifrån information vi har nu. De flesta av oss klarar ju av att välja kläder efter hur vädret är, och vi inser värdet av det – oavsett både genetiskt arv och vilken miljö vi vuxit upp i. Men samtidigt finns det människor som stannar i miljöer som är destruktiva, och de som fortsätter med beteenden som är direkt skadliga för dem själva. Uppenbarligen fungerar vår förmåga att göra rationella val utmärkt ibland, men ibland inte alls. Men när den fungerar kan vi använda den just för att – så

långt det är möjligt – påverka vår miljö så att den inte skadar oss, utan i stället hjälper oss. Därför ser jag denna förmåga som något av det mest värdefulla vi har, något vi måste ta hand om, försöka förädla, eller åtminstone försöka bevara – vilket inte alldeles osökt får mig att tänka på låten ”My Sanity” med Bad Religion.

Offer för omständigheter?

Om vi under våra första år formas till individer utan att aktivt och medvetet kunna påverka denna utveckling, och om vi dessutom senare i livet inte heller själva – aktivt och medvetet – försöker påverka vår egen fortsatta utveckling, blir vi då inte i någon mening offer för omständigheter utanför vår kontroll? Har man tur växer man upp i en bra familj, har gott om bra vänner, och lever ett långt och lyckligt liv. Men alla lever inte ett långt och lyckligt liv. Vissa omständigheter i livet kan vi inte påverka, till exempel var och när vi föds, vilka föräldrar vi har, och det genetiska arv vi fått med oss. Och vi påverkas förstås hela tiden av vår omgivning, och även om vi kan påverka vår omgivning så kan vi knappast styra den.

Vi kan ju förvisso påverka vår egen situation genom de val vi gör, de beslut vi tar. Men huruvida vi aktivt väljer, eller inte väljer, att försöka påverka vår situation beror ju på vem vi är och den kunskap och erfarenhet vi bär med oss – som i sin tur beror på tidigare val som var baserade på den erfarenhet vi då hade, och så vidare. Fortsätter man resonemanget kommer man återigen, till slut, till sina första levnadsår, till arv och miljö man inte

haft möjlighet att välja. Alltså kan alla de val och beslut man tar senare i livet härledas tillbaka till en tid då man inte aktivt och medvetet kunde påverka sin egen utveckling, eller de erfarenheter man samlade på sig.

Om man antar att vi verkligen kan påverka vår egen situation, och att vi därför till stora delar är ansvariga för vårt eget öde. Varför är då inte alla människor framgångsrika? Varför lever inte alla långa och lyckliga liv? Det är nog få personer som tror att man kan fullt ut kan styra sitt eget liv. Det är till exempel svårt att påverka sin ögonfärg, och ingen kan med säkerhet undvika sjukdomar eller olyckor. Men vi kan i alla fall påverka risken för att drabbas av vissa sjukdomar och vi kan definitivt påverka risken att drabbas av vissa typer av olyckor. Vi kan också påverka våra chanser att hitta ett sätt att försörja oss. Sannolikheten för att leva ett liv med bra och nära vänner, och kanske till och med en egen familj (om det är något man önskar), kan vi också påverka genom de val vi gör i livet.

Är det möjligt att leva ett liv utan att någonsin reflektera över hur ens egna val – här och nu – kan tänkas påverka framtiden? Troligen inte, men nog finns det personer som funderar mer på detta än andra? Oavsett vilket ser i alla fall jag det tidigare exemplet, att vi oftast försöker anpassa vår klädsel efter vädret, som ett bevis på att vi alla har förmågan att koppla ihop nuet med framtiden. Å andra sidan antyder tankeexperimentet med dörarna hur svårt, eller snarare omöjligt, det är att se vad mina beslut – här och nu – kommer få för konsekvenser på längre sikt. En intressant tillfällighet är att just som jag skriver detta råkar min låtlista byta till låten "Changes" med David Bowie. En låt som bland annat innehåller raderna: "Time may change me / But I can't trace time."

V i lever i en komplicerad värld där vi dagligen måste göra val, fatta beslut och förväntas ha åsikter om både stort och smått. Samtidigt dränks vi i information – ofta motsägelsefull – ibland direkt felaktig och falsk. Hur navigerar man i en sådan värld? Den här boken är en betraktelse kring vår fria vilja och de val vi gör i livet. Den serverar inte några enkla lösningar eller slutgiltiga svar. Med författarens egna erfarenheter som grund, förs läsaren igenom tankemässiga labyrinter bearbetade genom forskningsvärldens tanke sätt. Rätt verktyg och förutsättningar ger oss alla möjligheten att studera världen och oss själva på ett konstruktivt sätt och därigenom – i alla fall lite oftare – välja de dörrar som leder till en bättre väg för oss själva och våra medmänniskor.

PER HISELIUS har en Ph.D. i Teknisk Akustik och en M.Sc. i Teknisk Fysik, från Lunds Tekniska Högskola. Idag jobbar han som chef inom mjukvara på Sony i Lund.

Lassbo Förlag
FÖR BERÄTTELSEN I DIG

9 789198 660999 >